

Openbare Bibliotheken: stand van zaken in het vernieuwingsproces

In april 2000 verscheen het rapport 'Open poort tot kennis' van de Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk, in de volksmond de Stuurgroep Meijer. In dit advies wordt de basis gelegd voor een andere opbouw van de openbare bibliotheeksector in Nederland. Inmiddels zijn we drie jaar verder en is er voldoende aanleiding voor Informatie Professional om diepgaand aandacht te besteden aan het proces van bibliotheekvernieuwing. In de komende nummers gaan we in op de stand van zaken in drie regio's en schetsen een landelijk beeld. Hier is de inleiding op deze serie.

HET IS LASTIG AAN TE GEVEN wat het startschot is geweest voor het vernieuwingsproces. Was dat het rapport-Meijer (april 2000)? Of het ondertekenen van het koepelconvenant tussen het ministerie van OCenW, de koepels van gemeenten (VNG) en provincies (IPO) op 21 december 2001? Of was het de landelijke manifestatie op 10 april 2002 die het Procesbureau Bibliotheekvernieuwing (inmiddels ingesteld implementatieondersteuning van het convenant) organiseerde? Eerst maar eens een klein stukje geschiedenis. In 1975 werd de Bibliotheekwet aangenomen, onder impuls van de toenmalige staatssecretaris Meijer. Dit leidde tot een top-down planstructuur met rijksbijdragen voor provincies en gemeenten. In 1987 veranderde dit en werd de verantwoordelijkheid – inclusief de financiële middelen – voor het bibliotheekwerk overgeheveld naar de gemeenten. Daarnaast kregen provincies middelen voor de Provinciale Bibliotheek Centrales (PBC's), die ondersteuning moesten bieden aan de lokale bibliotheken. Dit heeft geleid tot het huidige, veelvormige stelsel, waarin overkoppelende instanties (rijk, provincie, gemeente) regelmatig in de clinch liggen over verantwoordelijkheden.

Veranderingen en knelpunten

Aan het einde van de vorige eeuw leiden enkele belangrijke ontwikkelingen tot de conclusie dat grote veranderingen in het bibliotheekwerk nodig zijn om dit werk voor de toekomst te kunnen behouden. Er worden problemen geconstateerd:

- de eenheid van beleid of centrale sturing is verdwenen, door de decentralisatie van het bibliotheekwerk naar het gemeentelijk niveau en vervolgens vanwege de grote autonomie (eigenwijsheid?) van gemeenten en doordat het NBLC in die jaren onvoldoende krachtig opereerde;
- financiën zijn deels ontoereikend en/of worden niet effectief besteed. Het totale budget is als gevolg van de decentralisering weliswaar fors toegenomen, maar er bestaan grote lokale verschillen in het voorzieningen-

niveau. Er is echter gebrek aan middelen om bijvoorbeeld de kostbare ICT-ontwikkelingen bij te houden of voldoende vernieuwende diensten te ontwikkelen. De bibliotheek is immers een informatiecentrum geworden en allang niet meer alleen de uitleenfabriek van boeken.

Er zijn vragen over de toekomstige positie van de openbare bibliotheek. Vragen die niet elke bibliotheek zelfstandig kan of zelfs zou moeten oplossen. De besturing ontbreekt echter om deze vragen krachtig aan te pakken. Het gaat hierbij om vragen als:

- op welke wijze dient de sector ICT te gaan inzetten? Is ze in staat ontwikkelingen op dit gebied goed bij te houden en voldoende snel dienstverlening te vernieuwen?
- de gebruiker c.q. klant dient meer centraal te staan, maar hoe doe je dat? Er is een gebrek aan cultureel ondernemerschap in de sector. Kleine, lokale bibliotheken zijn vaak te passief om deze omslag te maken;
- op welke doelgroepen richt de sector zich en met welke dienstverlening?
- hoe krijgen we grootschalige vernieuwing van de grond?

Advies Stuurgroep Meijer en verdere impulsen

De kern van het advies-Meijer bestaat uit het pleidooi voor basisbibliotheken als de toekomstige kern van het stelsel. Dit impliceert fusies van kleinere bibliotheken tot grotere eenheden met een minimaal verzorgingsgebied van dertig-duizend inwoners. Een en ander moet worden gebaseerd op een sterke mate van samenwerking in het gehele stelsel en op regionale facilitaire bibliotheekbedrijven. Ook wordt geconcludeerd dat dit proces niet van bovenaf kan worden opgelegd, maar dat dit op basis van vrijwilligheid dient te gebeuren, met impulsen, adviezen en een beetje druk van provinciale en lokale bestuurders. Het gehele proces wordt op landelijk niveau gestimuleerd door de ingestelde Stuurgroep Bibliotheken en het Procesbureau

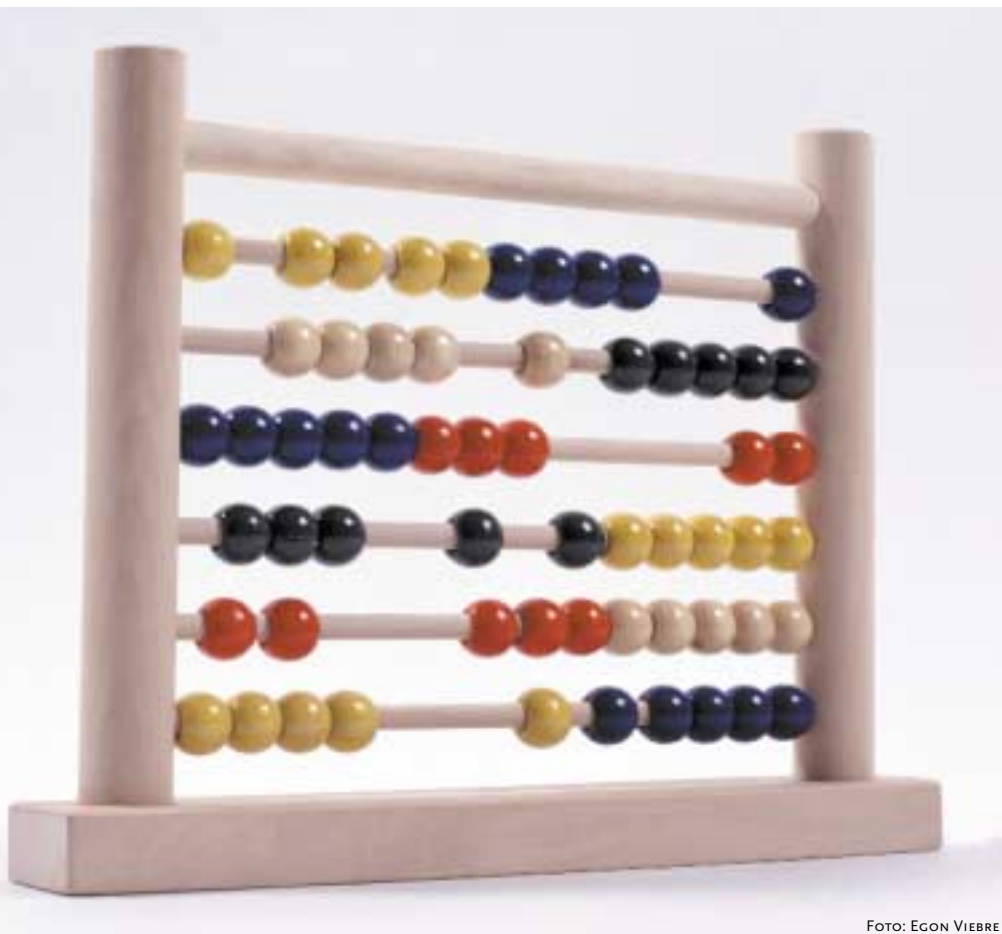

FOTO: EGON VIEBRE

Limburg beschikt dus niet (meer) over een PBC. Enige jaren geleden is een nieuwe ontwikkeling ingezet, met weer een zelfstandige vorm voor het bibliotheekwerk;

- Groningen: begin 2000 fuseerde daar de PBC met de openbare bibliotheek van de stad Groningen. Op deze wijze ontstond een grote, sterke bibliotheekorganisatie die faciliterend kan zijn aan de lokale bibliotheken, verenigd in het provinciale netwerk;
- Utrecht: hier ketste vorig jaar de fusie tussen de PBC en openbare bibliotheek van de stad Utrecht af. Wij zijn benieuwd naar de koers die nu in die regio wordt gevolgd.

Onderwerpen van gesprek

In alle drie groepsinterviews staan ongeveer dezelfde gesprekspunten centraal. We informeren naar de visie van de gesprekspartners op de toekomst van het openbare bibliotheekwerk in hun regio. Hoe ziet dat er over zo'n vijf jaar uit? Op welke wijze denken zij van het nu naar die toekomst te komen, welke hinderpalen zien zij op hun weg?

Bibliotheekvernieuwing. Het NBLC doet mee, door enkele grote landelijke initiatieven te ontwikkelen (Bibliotheek.nl, Al@din, keurmerk bibliotheeksystemen, etcetera). Wel kost deze hele vernieuwingslag veel geld. Er is becijferd, door IOO (Instituut voor het Onderzoek van Overheidsuitgaven) in samenwerking met M&I/PARTNERS, dat er zo'n 200 miljoen euro nodig is om het proces van herstructurering op gang te brengen, vooral voor de verbetering van kwaliteit en ICT (verbetering infrastructuur, ontwikkeling nieuwe diensten). De structurele kosten zullen na enkele jaren stijgen van 420 naar 499 miljoen euro. Deze cijferexercitie vond plaats in 2001. Inmiddels zijn we een economisch dal in geschoten en moet er overal bezuinigd worden. Kunnen de geformuleerde ambities nog wel verwezenlijkt worden? We zijn benieuwd naar de mening van de diverse bestuurders.

Regionale overeenkomsten en verschillen

Samenwerking en vernieuwing dient dus vooral lokaal tot stand te komen, onder impulsen van lokale en provinciale overheden. Ontwikkelingen in individuele bibliotheken krijgen vaak genoeg aandacht in Informatie Professional en andere tijdschriften. Het leek de redactie van dit tijdschrift daarom goed op regionaal niveau aandacht te besteden aan het proces van vernieuwing, door intensief in drie regio's met betrokken bestuurders te gaan praten. Onze keuze is daarbij gevallen op de volgende regio's:

- Limburg: daar is tien jaar geleden Symbiose ontstaan, een op provinciaal niveau werkende fusie-organisatie van sociaal-culturele instellingen, waaronder het bibliotheekwerk.

Als onderdeel van die visie is het interessant te kijken naar de positie van het 'lezen' daarin, dan wel de positie van het 'informatiewerk' daarin. Welke plaats neemt het uitlenen van romans en andere werken in de toekomst in? Of ontwikkelt de bibliotheek zich tot het informatietoegangspunt van Nederland? Ook het type organisatie dat bij zo'n visie hoort is van belang. Blijft de bibliotheek een laagdrempelige toegang, vooral gefinancierd door de overheid? Of komt er veel betaalde dienstverlening (aan individuen en/of via contracten met andere organisaties zoals overheden en scholen)?

Vanzelfsprekend willen we u als lezer ook graag in het debat noden. Maak gebruik van de diverse middelen (ingezonden brief, mail aan de redactie, IP Online) om uw bijdrage aan de beeldvorming te geven. Door interessante voorbeelden aan te dragen (van goede en minder goede zaken), of door aanvullingen op visie en werkwijze zoals ze uit de interviews komen. Houdt u niet in!

Literatuur

Bibliotheken in beweging, Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 2002.

Een sterke basis: ruimte voor modern bibliotheekwerk op maat, NBLC, 2002.

Open poort tot kennis, Advies van de Stuurgroep Herstructurering Openbaar Bibliotheekwerk, 2000.

Open poort tot kennis: de kosten. Raming financiële gevolgen herstructurering openbaar bibliotheekwerk, IOO BV i.s.m. M&I/PARTNERS, 2001.

Dr. Chris Frowein is principal adviseur bij M&I/PARTNERS en redacteur van Informatie Professional.